

УДК 339.9.012 :347.7:354

В.Г. Гончар

**Директор з фінансово-економічної безпеки журналу
«Хрещатик Вечірній», м. Київ**

**МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-КРЕДИТНІ ВІДНОСИНИ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ФІНАНСОВОЇ
БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Постановка проблеми. Проблема валютного ризику залишається актуальною наразі та у ближній перспективі у зв'язку із різким збільшенням обсягів міжнародних торгових і фінансових операцій, непрогнозованими коливаннями валютних курсів, що викликає різке підвищення залежності кінцевих фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання від валютного ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією із основних складових економічної безпеки України є фінансова безпека. «Фінансова безпека – це такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання». [1, с. 338]

До основних складових фінансової безпеки держави відносять: банківську безпеку, безпеку страхового ринку, зовнішньоекономічну складову фінансової безпеки, фінансову безпеку підприємств, валютну безпеку, податкову безпеку, безпеку грошового ринку та інфляційних процесів, безпеку фондового ринку, інвестиційну безпеку, боргову безпеку, бюджетну безпеку. [2, с. 40]

Індикаторами фінансової безпеки є: рентабельність операційної діяльності підприємств (всього за видами економіки); надходження митних платежів до державного бюджету; частка оподаткованого товарообороту в загальній його сумі; державний і гарантований державою борг (% до валового внутрішнього продукту (ВВП)) [3, с. 181].

Вагомою складовою фінансової безпеки держави є грошово-кредитна та валютна безпека [4, с. 49].

Оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства за допомогою інтегрального показника провели О.Б. Жихор, В.О. Гороховатський та А.Ю. Олейнікова [5] Фінансова безпека суб'єктів господарювання забезпечує в кінцевому рахунку фінансову безпеку держави.

Виникнення і функціонування кредиту пов'язане з необхідністю забезпечення безперервного процесу відтворення, з тимчасовим вивільненням коштів у одних підприємствах і появою потреби в них у інших. О.О. Непочатенко та Н.Ю. Мельничук так визначають кредит: «Кредит – позичковий капітал банку в грошовій формі, що передається для тимчасового користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання» [6, с. 293].

Але оборот товарів є не єдиною причиною появи кредитних взаємовідносин. Як зазначають Г.М. Азаренкова, Т.М. Журавель та Р.М. Михайленко, поряд із об'єктивною основою існують специфічні причини виникнення і функціонування кредитних відносин, пов'язані з необхідністю забезпечення безперервності процесу відновлення: сезонний характер окремих виробництв; розбіжності між нагромадженням коштів та їх витраченням на підприємстві; відхилення фактичного використання оборотних коштів від їх нормативу в процесі індивідуального кругообігу оборотних фондів підприємств [7, с. 154].

На думку Л.М. Алексеєнко, В.М. Олексієнко, А.І. Юркевич кредит виступає як угода між партнерами (фізичними та юридичними особами) про надання у власність іншій особі майна або грошей на умовах відстрочки повернення такої ж вартості з виплатою процента [8, с. 117].

О.А. Костюченко вважає, що кредит – це важливий інститут, за допомогою якого держава здійснює мобілізацію та перерозподіл

тимчасово вільних коштів і контроль за правильним їх використанням [9, с. 240].

М.І. Саблук визначає, що "кредит – це економічні відносини між юридичними та фізичними особами і державами з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення і, як правило, з виплатою відсотків" [10, с. 173].

В.М. Гриньова та В.О. Коюда окреслюють функції кредиту, які відображають його сутність: акумуляції й мобілізації грошового капіталу; перерозподілу грошового капіталу; економії витрат; прискорення концентрації й централізації капіталу; регулювання економіки [11, с. 89].

О.С. Філімоненков виділяє функції перерозподілу грошових коштів з метою найбільш ефективного їх використання в народному господарстві, заміщення готівки в платіжному обігу, здійснення контролю за цільовим використанням коштів [12, с. 214].

На думку Г.Г. Кірейцева основними функціями кредиту є: перерозподільча, антиципаційна (емісійна), контрольна [13, с. 133].

О.Д. Данілов та Т.В. Паєнтко наголошують на 6-ти функціях кредиту: перерозподільчій, заміщення, акумуляції і мобілізації грошового капіталу, регулювання економіки, зменшення витрат [14, с. 89].

У зв'язку з фінансовими ризиками постає питання фінансової безпеки суб'єктів господарювання а також національної безпеки держави.

Т.Г. Васильців у своїй монографії висвітлює основи фінансово-економічної безпеки підприємств України, стратегію та механізми її забезпечення [15].

Предметом дослідження є міжнародні валютно-кредитні відносини суб'єктів господарювання і їх значення для зміцнення фінансової безпеки держави.

Актуальність досліджень зумовлена тим, що у вітчизняній науковій літературі мало досліджені методичні підходи до вибору індикаторів економічної безпеки та її ключової складової – фінансової безпеки.

Формулювання цілей статті. Мета роботи – дослідити значення міжнародних валютно-кредитних відносин суб'єктів господарювання для зміцнення фінансової безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий ринок – це: 1) елемент фінансової системи, який являє собою своєрідну надбудову, через яку координується діяльність усієї фінансової системи; 2) сполучна сфера, через яку здійснюється рух фінансових ресурсів.

Сутність відносин у сфері фінансового ринку полягає в купівлі-продажу фінансових ресурсів. Їх ціною є плата за користування ресурсами, насамперед у вигляді відсотка.

Фінансовий ринок поділяється на дві ланки: ринок грошей і ринок капіталів. Ринок грошей – це сфера, де можна купити грошові ресурси. Функціонування ринку грошей забезпечується насамперед кредитною системою – сукупністю кредитних установ, які здійснюють концентрацію тимчасово вільних грошових коштів та їх надання в кредит. Банківська система є ядром кредитної системи. Вона складається з двох рівнів: центральний банк та комерційні банки. Центральний банк здійснює емісію грошей, організовує грошовий обіг, керує діяльністю всієї банківської системи, виконуючи роль банку банків. Комерційні банки виконують функції мобілізації ресурсів, кредитування і проведення розрахунків. Вони можуть бути універсальними (які виконують усі операції для всіх галузей) і спеціалізованими (на певних операціях та галузях).

Надходження капіталу з-за кордону може відбуватися у двох основних формах: як кредити або як інвестиції у виробництво, його окремі галузі чи суб'єкта господарювання. Останні є більш привабливою й ефективною формою залучення іноземного капіталу, оскільки дають можливість Україні вирішувати стратегічні завдання її економічного розвитку на основі запровадження нових передових досягнень науково-технічного прогресу та передового досвіду в управлінні. Надходження іноземного капіталу в матеріальне виробництво більш вигідне, ніж отримання та використання кредитів для закупівлі необхідних товарів, що тільки збільшують державний борг.

Україна зацікавлена у відновленні свого виробничого потенціалу, структурній перебудові виробництва та споживчого ринку, насиченні його високоякісними товарами, проведенні антиімпоротної політики.

Кредитування зовнішньоекономічної діяльності – важливий елемент економічного розвитку країни, адже кредит, поряд з якістю товарів та послуг та їх ціною, – важливий інструмент конкурентної боротьби на світовому ринку. Кредит полегшує можливість збуту товарів та послуг для експортера та їх придбання для імпортера.

Фінансовий кредит – це кошти, які надаються у позику юридичній або фізичній особі на певний строк для цільового використання та під процент банком-резидентом або нерезидентом, що кваліфікується як банківська установа згідно із законодавством країни перебування нерезидента.

Показники (індикатори) фінансової безпеки суб'єкта господарювання: 1) повинні входити до складу загальної системи показників, що характеризують структуру фінансової безпеки; 2) мають бути водночас показниками системи індикаторів, що характеризують в цілому стан фінансової діяльності суб'єкта господарювання, тобто входити

до її складу, оскільки відображають певний стан цієї безпеки і повністю базуються на показниках фінансової діяльності.

Варті для дослідження показники, які відповідають наступним важливим вимогам: 1) проста та зрозуміла економічна інтерпретація; 2) базуються на чинній бухгалтерській та статистичній звітності; 3) охоплюють фінансову стійкість суб'єкта господарювання; 4) адекватно відображають фінансову діяльність суб'єкта господарювання.

Значну роль у міжнародних валютно-кредитних відносинах відіграють фірмові кредити, які надаються суб'єктом господарювання (фірмою) однієї країни суб'єкту господарювання (фірмі) іншої країни. Є три різновиди фірмового кредиту: а) вексельний кредит; б) кредит за відкритим рахунком; в) купівельний аванс.

Найпростішими різновидами банківських кредитів є експортний кредит та кредит покупцю.

Експортний кредит – це кредит, який видається банком країни експортера банку країни імпортера для кредитування поставок машин, обладнання тощо. Такого типу кредити видаються у грошовій формі і носять чітко цільовий характер, так як позичальник зобов'язаний використати отриманий кредит винятково для закупівлі товарів в країні-кредиторі.

Кредит покупцю – це кредит, що надається банком експортера безпосередньо іноземному покупцю, тобто фірмі країни-імпортера. Тим самим імпортер купує необхідні товари з оплатою рахунків постачальника за рахунок коштів кредитора з віднесенням заборгованості на покупця чи його банк. Зазвичай такі кредити пов'язуються з купівлею товарів та послуг у конкретної фірми.

Крім названих різновидів банки можуть кредитувати клієнтів-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у багатьох інших формах та з використанням різноманітних платіжно-кредитних інструментів (чеків, векселів, акредитивів тощо).

Брокерські кредити – проміжна форма між фірмовими кредитами та банківськими. Змішані кредити – це спільне кредитування великих проектів кількома кредитними установами – як міжнародними, так і національними. Участь у таких проектах можуть брати державні та приватні установи.

Кредитування експортно-імпортних операцій зумовлене особливостями виробництва, реалізації товарів та необхідністю одночасних великих капіталовкладень. Залежно від конкретних умов торговельної угоди використовують і різні методи кредитування експортно-імпортних операцій.

Класифікація кредитування зовнішньоекономічної діяльності:

1) Короткострокове кредитування: овердрафт у національній валюті; овердрафт у іноземній валюті; за документарним акредитивом; аванс під інкасо; вексельні кредити.

2) Середньострокове кредитування: кредит у національній валюті; кредит в іноземній валюті; форфейтинг; факторинг.

3) Довгострокове кредитування: випуск акцій; випуск облігацій; лізинг.

За терміном кредити розподіляються на: короткострокові кредити – від трьох місяців до одного року; середньострокові кредит – від одного до п'яти років; довгострокові кредити – понад п'ять років.

Кредити класифікуються також згідно стадії виробництва (обороту) товару, котрий кредитуватиметься: виготовлення товару для експорту; складування товару у країні експортера; транспортування товару; зберігання на складі в країні імпортера; реалізація товару; використання товару у процесі виробництва та його амортизації.

Кредитування зовнішньоекономічної діяльності є одним із головних чинників конкуренції. Можливість кредитування дуже часто стає вирішальним фактором при наданні замовлення. При цьому слід враховувати, що інтереси експортера та імпортера протилежні: якщо імпортер намагається отримати якомога більшу відстрочку платежу та гарантію поставки товару, то експортер бажає якнайшвидшої оплати. У зв'язку з цим, необхідною складовою контракту є домовленість про взаємовигідні умови платежу. Визначення умов платежу є важливим з погляду потреби у кредитуванні зовнішньоторговельної угоди, а відображення інтересів у контракті експортера чи імпортера залежить від міцності їхніх позицій на ринку.

До платіжних умов, які є визначальними при кредитуванні імпорту, відносять: авансовий платіж; платіж на основі акредитива (з оплатою при пред'явленні); інкасо (документи проти платежу); платіж після отримання товару (при посередництві з відстрочкою платежу).

Кредитування експорту є необхідним, якщо використані такі умови платежу: платіж на основі акредитива (акредитив з відстрочкою); інкасо (документи проти акцепту); відстрочка платежу.

Таким чином, визначені у контракті умови платежу тісно взаємозв'язані з методами кредитування, оскільки саме з їх урахуванням і визначаються необхідність та можливість кредитування.

Міжнародний кредит – це сукупність фінансових відносин, які функціонують на міжнародному рівні, коли позичковий капітал переміщується з однієї країни до іншої. Суб'єктами кредитних відносин на

міжнародному рівні є банки, підприємства, держава, населення, міжнаціональні фінансово-кредитні інститути. Для міжнародного кредиту характерним є його додатковий правовий (економічний) захист на основі приватного страхування та державних гарантій.

У міждержавному регулюванні валютних та кредитних відносин основна роль належить спеціальним міжнародним валютно-фінансовим організаціям, серед яких провідне місце займають Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Міжнародний банк реконструкції і розвитку, регіональні банки та валютно-кредитні організації ЄС.

Валютний кредит – різновид міжнародного кредиту, що надається у грошовій формі та використовується або для придбання товарів, або для покриття пасивного сальдо платіжного балансу. Валютний кредит видають банки при кредитуванні експорту чи імпорту товарів, або будівництві об'єктів країнами-кредиторами. Основний недолік валютного кредиту – значний ризик девальвації національної валюти в період кредитування.

До важливих індикаторів грошово-кредитної безпеки як складової фінансової безпеки можна віднести: відношення обсягу грошового агрегату М3 до показника ВВП (позначимо це відношення РМ – рівень монетизації, %); відношення показника ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (позначимо ШО – швидкість обігу, кількість обертів); обсяг готівки у % до показника ВВП (позначимо ОГ); рівень інфляції (до грудня попереднього року, %, позначимо РІ); питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками (позначимо ДК, %); рівень середньої відсоткової ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції (позначимо КІ, %). Для дослідження динаміки індикаторів грошово-кредитної безпеки в Україні за 2007-2012 рр. (рис. 1) використані дані [4].

До важливих індикаторів валютної безпеки як складової фінансової безпеки відносять: темп зміни індексу офіційного курсу гривні відносно долара США до показників попереднього періоду (позначимо ІД, %); відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації, позначимо РД, %); валові міжнародні резерви України (кількість місяців імпорту, позначимо МІ).

Як видно із графіків на рис. 1, питома вага довгострокових кредитів та рівень середньої відсоткової ставки кредитів відносно інфляції зросли; рівень інфляції знизився, а решта індикаторів (РМ, ШО та ОГ) майже не змінилися.

Для дослідження динаміки індикаторів валютної безпеки в Україні за 2007-2012 рр. (рис. 2) використані дані [4].

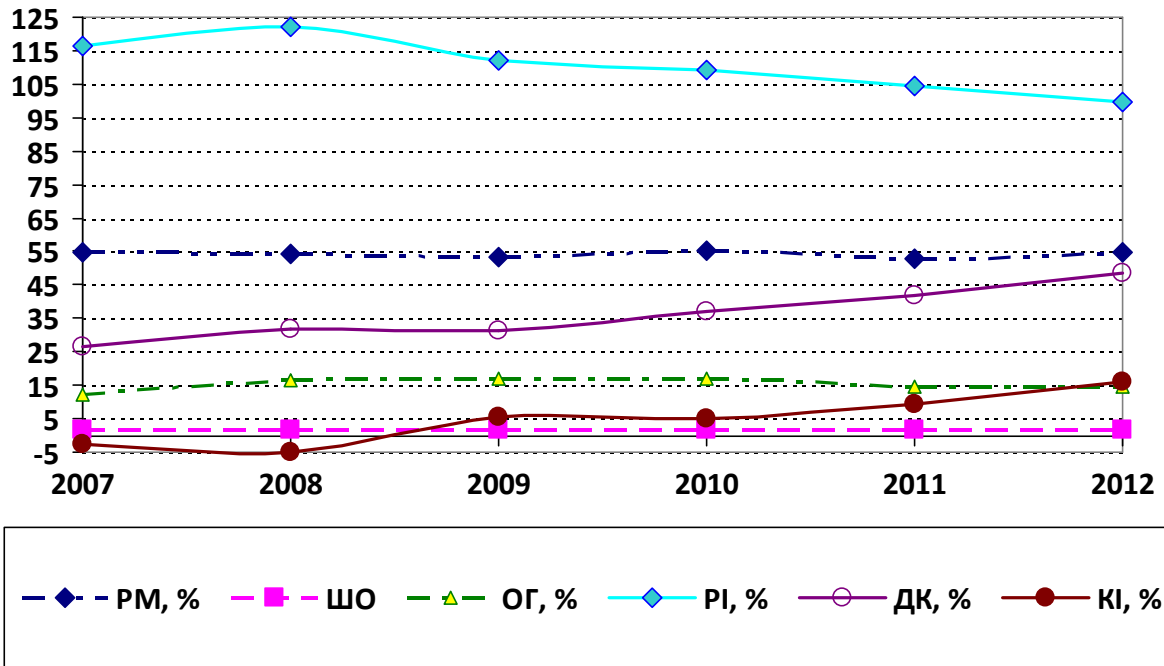

Рис. 1. Динаміка важливих індикаторів грошово-кредитної безпеки як складових фінансової безпеки України за 2007-2012 рр.

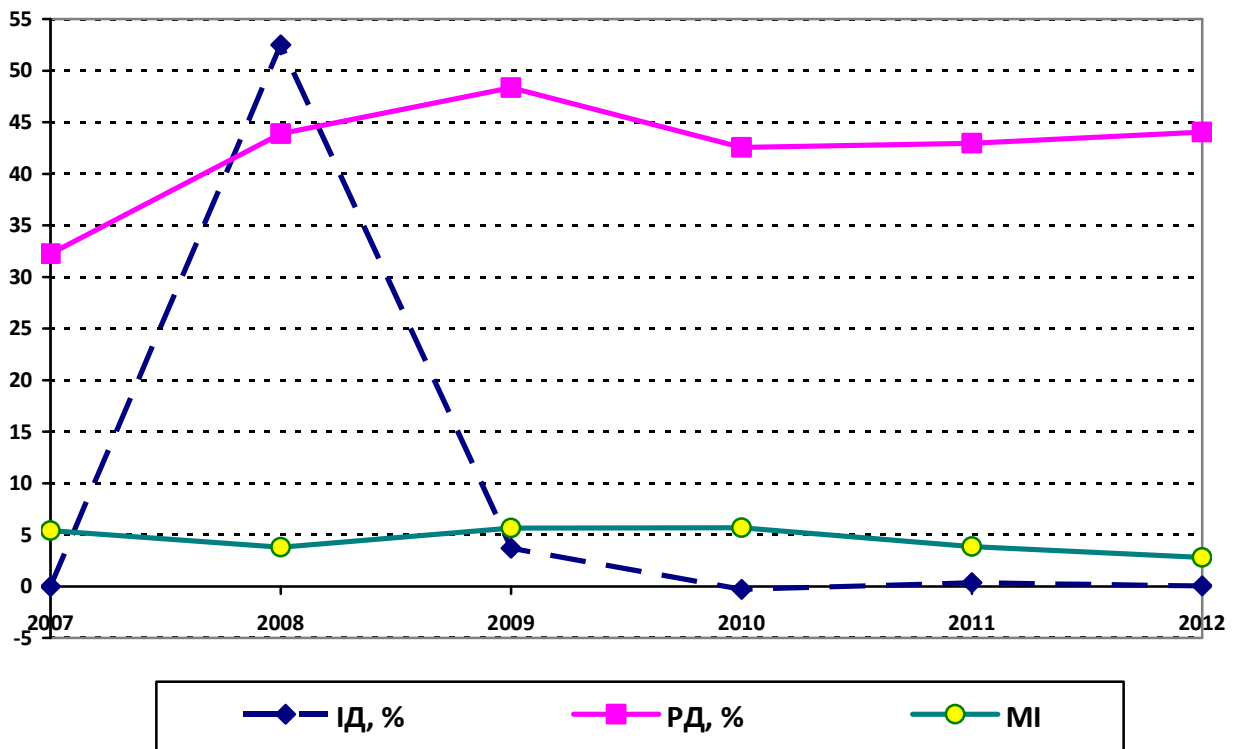

Рис. 2. Динаміка важливих індикаторів валютної безпеки як складових фінансової безпеки України за 2007-2012 рр.

Як видно із графіків на рис. 2, рівень доларизації зріс; валові міжнародні резерви України знизилися, темп зміни індексу офіційного курсу гривні відносно долара США у 2008 р. мав різкий підйом.

Валютна безпека суб'єктів господарювання – це оптимально можливий за умов наявної нормативно-правової бази, валютної стратегії і політики держави, механізму валютного регулювання, інфраструктури валютного ринку, рівень забезпеченості валютними коштами, достатній для розрахунків з бюджетною системою, своїми контрагентами, а також власного споживання (соціально-економічного розвитку) та накопичення з урахуванням досягнення валютної ефективності (оптимального рівня валютних витрат і виручки).

Таким чином, з позицій різностороннього підходу фінансова безпека – захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стає економічне зростання.

Страховання валютного ризику називають хеджуванням (hedging), тобто впровадженням чітко визначених контрзаходів, спрямованих на упередження несприятливої тенденції на валютному ринку. Найбільш поширеними є такі: структурне збалансування активів і пасивів а також кредиторської та дебіторської заборгованості; форвардні угоди; операції «своп»; опційні угоди; фінансові ф'ючерси; кредитування та інвестування в міцній валюті; реструктуризація валютної заборгованості: паралельне кредитування; операція лізинг; форфейтингові операції; «валютний кошик»; здійснення іноземними філіями платежів у валюті, яка зростає; самострахування.

Основними методами захисту від кредитних ризиків є гарантії (уряду чи першокласного банку) і спеціальна система страхування міжнародних кредитів (в основному експорту). Страхування міжнародних кредитів – це різновид майнового страхування, направлено на зменшення чи зникнення кредитного ризику.

Висновки. В результаті роботи досліджена динаміка основних індикаторів грошово-кредитної та валютної безпеки України як складових фінансової безпеки держави. Використання міжнародних валютних кредитів суб'єктами господарювання є одним з найбільш привабливих інструментів фінансового ринку України, який сприяє подоланню дефіциту фінансування, загальному оздоровленню фінансового стану суб'єктів господарювання і фінансовій безпеці держави в цілому.

Бібліографічний список: 1. Сак Т.В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції / Т.В. Сак // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 336-340. 2. Деркач О.М. Науково-методичний підхід до комплексної оцінки фінансової безпеки держави / О.М. Деркач // Вісник Української академії банківської справи / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми, 2012. – № 1. – С. 36-41. 3. Мартинюк В.П. Оцінка стану національної економіки на основі інтегрального показника економічної безпеки держави / В.П. Мартинюк // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2013. – № 25. – С. 179-187. 4. Винниченко Н.В. Оцінка стану фінансової безпеки в Україні / Н.В. Винниченко, О.М. Есманов // Економічний часопис – XXI. – 2014. – № 3-4(2). – С. 47-51. 5. Жихор О.Б. Обчислення інтегрального показника фінансової безпеки підприємства / О.Б. Жихор, В.О. Гороховатський, А.Ю. Олейнікова // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 2. – С. 66-171. 6. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств / О.О. Непочатенко, Н.Ю. Мельничук. – Київ: Центр учб. літ-ри. – 2013. – 504 с. 7. Азаренкова Г.М. Фінанси підприємств: навч. посібник. / Г.М. Азаренкова, Т.М. Журавель, Р.М. Михайленко. – 3-тє вид. виправл. і доп. – К.: Знання-Прес, 2009. – 299 с. 8. Алексеєнко Л.М. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок: укр.-англ.-рос. тлумачн. сл. / Л.М. Алексеєнко, В.М. Олексієнко, А.І. Юркевич – К.: ВД «Максимум», 2000. – С. 117. 9. Костюченко О.А. Банківське право: навч. посібник / О.А. Костюченко – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: МАУП, 2000. – 240 с. 10. Гроші та кредит: підручник / за ред. М.І. Саблука. – К.: КНЕУ, 2002. – 576 с. 11. Гриньова В.М. Фінанси підприємства: навч. посібник / В.М. Гриньова, В.О. Коюда. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес. – 2004. – 424 с. 12. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: навч. посібник / О.С. Філімоненков. – К.: Ельга; Ніка-Центр, 2002. – 360 с. 13. Фінанси підприємств: навч. посібник: курс лекцій / за ред. Кірейцева Г.Г. – К.: ЦУЛ, 2002. – 268 с. 14. Данілов О.Д. Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях : навч. посібник / О.Д. Данілов, Т.В. Паєнтко. – К.: КНТ, 2009. – 272 с. 15. Васильців Т.Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич та ін. [за ред. Т.Г. Васильціва]. – Львів: ВИДАВНИЦТВО, 2012. – 386 с.

Гончар В.Г. Международные валютно-кредитные отношения субъектов хозяйствования как составляющая финансовой

безопасности государства. Предметом исследования являются международные валютно-кредитные отношения субъектов хозяйствования и их значение для укрепления финансовой безопасности государства. Исследована динамика основных индикаторов денежно-кредитной безопасности Украины за 2007-2012 годы: отношение объёма денежного агрегата М3 к показателю валового внутреннего продукта; отношение показателя валового внутреннего продукта к объёму денежного агрегата М2; объём наличных денег в процентах к показателю валового внутреннего продукта; уровень инфляции; удельный вес долговременных кредитов в общем объёме кредитов, выданных коммерческими банками; уровень средней процентной ставки кредитов коммерческих банков относительно инфляции. Исследована динамика основных индикаторов валютной безопасности Украины за 2007-2012 годы: темп изменения индекса официального курса гривны относительно доллара США; уровень долларизации; валовые международные резервы Украины.

Gonchar V. International Monetary Relations of Economic Entities as Part of the Financial Security of the State. The research subject is international monetary relations of economic entities and their role in strengthening the financial security of the state. The research results. The dynamics of the main indicators of monetary security of Ukraine over the period of 2007-2012 was explored: the ratio of the volume of monetary aggregate M3 to gross domestic product; the ratio of gross domestic product to the volume of monetary aggregate M2; the amount of cash expressed as percentage to gross domestic product; inflation level; the portion of long-term loans in total loans given by commercial banks; the average credit interest of commercial banks related to inflation. The dynamics of the main indicators of exchange security of Ukraine over the period of 2007-2012 was explored: the change rate of the index of the official hryvnia exchange rate related to the US dollar; dollarization level; gross international reserves of Ukraine.